

Cuvânt înainte

Răspunderea civilă reprezintă o instituție fundamentală a dreptului civil, prejudiciul, în oricare dintre formele sale, fiind elementul central al acesteia. Funcția răspunderii civile, așa cum afirmă și Prof. univ. emerit dr. Sache Neculaescu, în articolul domniei sale *Rațiuni care impun reforma Codului civil (IX)*, a balansat mereu între cea reparatorie și cea de pedeapsă civilă, inclusiv în actualul Cod civil, mutându-se centrul de greutate de la prejudiciul care trebuie reparat, (actuala reglementare punând mai mult lumina reflectoarelor pe funcția reparatorie a răspunderii civile, rostul fundamental al acesteia), la conceptul de vinovăție, și a unor „criterii particulare de apreciere a vinovăției”, semne ale unei orientări specifice către funcția sancționatorie a răspunderii civile.

Dacă repararea prejudiciului patrimonial nu a ridicat, în general, probleme în doctrină și jurisprudență, nu același lucru îl putem afirma despre repararea prejudiciului nepatrimonial, sau în variantele sale de denumire – moral, extrapatrimonial, nepecuniar.

Pornind de la rezultatul cercetărilor efectuate în perioada cursurilor doctorale asupra *prejudiciului nepatrimonial*, concretizate în 2009 cu elaborarea și susținerea tezei de doctorat care, respectând regulile acelei perioade, nu a fost publicată, și cu curiozitatea de a vedea dacă cele afirmate atunci s-au susținut în timp, am ales a reevalua lucrarea prin prisma actualelor prevederi și doctrinei și jurisprudenței aferente.

Plăcută mi-a fost surprinderea de a constata că afirmațiile privind tendințele de evoluție a recunoașterii și reparării prejudiciului nepatrimonial se susțin, și prin urmare să regăsesc în literatura de specialitate și jurisprudența ulterioară confirmarea acestora.

Pentru a nu denatura cercetarea anterior efectuată, dar nici a nu o lăsa neadaptată la noile prevederi, acolo unde a fost necesar

am schimbat textul tezei, făcând o notă asupra schimbărilor efectuate. De asemenea, pentru a susține afirmația confirmării în timp a cercetărilor efectuate, am introdus noi exemple de jurisprudență și trimiteri la doctrina actuală, specificând de fiecare caracterul suplimentar, de noutate, al acestora. În același sens, la final se regăsește una dintre cele mai noi decizii ale Înaltei Curți de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept (Decizia 12 din 4 iulie 2016), care cumulează problematica încă actuală a recunoașterii și reparării prejudiciului nepatrimonial.

În acest al doilea volum, am ales a publica partea specială a tezei, în cadrul căreia am tratat aspectele privind repararea prejudiciului nepatrimonial, cercetare efectuată și prin prisma dreptului comparat, și prezentată, în principal, prin metoda clasificării și a studiului aprofundat al jurisprudenței naționale și internaționale. Abordarea vizează de la elementele clasice ale unei cercetări juridice de domeniu (definiții, principii de drept aplicabile, noțiuni utilizate) la complexe abordări doctrinare ale formelor de reparare a prejudiciilor nepatrimoniale.

În cele 5 capitole ale celui de al doilea volum, am încercat a cuprinde cele mai importante aspecte ale reparării prejudiciilor nepatrimoniale, pornind de la metodele de determinare a întinderii prejudiciului, la metodele de reparare acceptate și utilizate în diferite legislații și jurisdicții, cu atenție deosebită acordată rolului instanțelor în acest proces. Diferențele de doctrină și jurisprudență au fost analizate inclusiv sub aspectul respectării principiilor generale de drept și ale celor specifice răspunderii juridice.

Considerăm că ambele volume vor utile nu doar pentru studiul bibliografic al studenților, masteranzilor și doctoranzilor din domeniul științelor juridice, ci și practicienilor în drept, având în vedere evoluția, atât orizontală prin diversificarea tipurilor de prejudicii nepatrimoniale, cât și pe verticală prin numărul ascendent al solicitărilor de reparare.

Autoarea

Capitolul I

EVALUAREA PREJUDICIILOR NEPATRIMONIALE

Prejudiciile nepatrimoniale sunt dificil de evaluat, de calculat în orice sistem legislativ. Pentru aceasta sunt necesare fie reguli specifice, fie precedente aplicabile rămânând totuși problema de bază a deciderii asupra metodei și/sau a sumei cu care să fie compensată persoana care a suferit acest prejudiciu. Prin comparație, evaluarea prejudiciului material este ușoară, fiind necesară doar prezentarea unui document sau a unui mod de calcul, o formulă.

Faptul că prejudiciile morale sunt susceptibile a fi reparate, nu face mai ușoară dificultatea de a le stabili.¹ Este clar că, prin repararea prejudiciului nepatrimonial, nu se poate efectua repunerea în situația anterioară, așa cum repararea prejudiciului patrimonial o poate face de cele mai multe ori.

Prejudiciul nepatrimonial creează astfel o dilemă care pune judecătorul într-o postură inconfortabilă. Oricum, nu poate fi considerată corectă compensarea victimei prejudiciată doar pentru pierderile sale patrimoniale și, astfel, să ignore suferințele fizice, psihice și morale rezultate din fapta dăunătoare.

1. Aspecte generale privind determinarea prejudiciului nepatrimonial

1.1. Noțiunea de determinare a prejudiciului și noțiunea de determinare a reparației

Pentru realizarea funcției reparatorii a răspunderii civile și aplicarea întocmai a principiului reparării integrale a prejudiciului,

¹ Effron, J. (1987). A Comparative Study of Nonpecuniary Damages in Common Law Countries. *Hous. J. Int'l L.*, 10, 211.

trebuie cunoscută cu exactitate întinderea prejudiciului, indiferent de natura acestuia, patrimonială sau nepatrimonială.

Activitatea de stabilire a naturii prejudiciului, a particularităților sale, constituie operațiunea de determinare a prejudiciului, iar stabilirea întinderii prejudiciului constituie operațiunea de evaluare a prejudiciului. Determinarea și evaluarea prejudiciului sunt operațiuni distincte și anticipate determinării reparației.

Determinarea reparației constituie activitatea prin care se stabilește cuantumul și forma despăgubirilor la care este îndreptățită persoana prejudiciată, în funcție de natura, particularitățile și întinderea prejudiciului.

Se observă cu ușurință că aceste activități se succed și se află în strânsă interdependență, în sensul că determinarea corectă a reparației este precedată de determinarea corectă a prejudiciului și evaluarea sa.

În doctrină s-a arătat, de altfel, că aprecierea prejudiciului moral nu se rezumă la determinarea „prețului” suferințelor fizice sau psihice, care sunt inestimabile, ci înseamnă aprecierea multi-laterală a tuturor consecințelor negative ale prejudiciului și a implicațiilor acestora pe toate planurile vieții sociale ale persoanei vătămate². Trebuie să se aprecieze ce a pierdut persoana vătămată pe plan fizic, psihic, social, profesional și familial din ceea ce ar însemna o viață normală, liniștită și fericită pentru aceasta în momentul respectiv, dar și în viitor, în societatea respectivă. Prin urmare nu este vorba de a determina „prețul” suferințelor fizice și psihice, ci de o apreciere, necesară, a prejudiciului moral sub aspectul consecințelor sale, pentru a putea stabili indemnizația. Ajungem, astfel, la concluzia că nu se poate stabili corect despăgubirea dacă nu se apreciază prejudiciul nepatrimonial, adică, dacă nu se apreciază consecințele sale. De aceea, se face mai întâi o apreciere a prejudiciului nepatrimonial și, apoi, în raport cu acest, se stabilește indemnizația.

² Urs I., (2001). Repararea daunelor morale, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 198;

O teză interesantă³ a fost emisă de către Î.C.C.J. prin Decizia civilă nr.1481 din 5 martie 2008 a Secției civile și de proprietate intelectuală prin care se arată că ceea „ce trebuie evaluat în realitate, este despăgubirea care vine să compenseze prejudiciul, iar nu prejudiciul ca atare”, atunci când s-a pronunțat asupra acordării de despăgubiri pentru un prejudiciu nepatrimonial. Am putea critica această afirmație deoarece, în mod clar ar trebui evaluat mai întâi prejudiciul pentru a aplica corect principiul reparației integrale. Fără o evaluarea corectă a prejudiciului cum putem fi siguri că am reparat integral? Greutatea evaluării unui prejudiciu, fie el nepatrimonial sau patrimonial, nu poate fi o cauză a eliminării cerinței de determinare a acestuia și tocmai de aceea practica judiciară, de cel mai înalt nivel, trebuie să vină în sprijinul aplicării clare și corecte a principiilor de drept, mai ales că după cum s-a afirmat în aceeași decizie - „Jurisprudența are, în această materie, putere creatoare, fiind chemată să se pronunțe în

³ În cadrul doctrinei cercetare regăsim această teză exprimată în lucrarea autorului Boar M., *Metode și criterii de evaluare a despăgubirilor bănești pentru daune morale*, Revista Dreptul, nr. 10 din 1996, precum și o referire critică față de aceasta, în lucrarea *Repararea daunelor morale* de Urs I., Editura Lumina Lex, București, 2001, p. 198 și urm. Iată ce spune ultimul autor, opinie la care achiesăm: „Prin urmare, în această opinie, prejudiciul moral nu trebuie evaluat, ci numai despăgubirea care vine să compenseze prejudiciul. Nu se arată argumentele pe care se întemeiază această concluzie, iar alte opinii în legătură cu această problemă nu au mai fost exprimate. Dar atunci, în lumina acestei opinii, cum și pe ce bază evaluăm despăgubirea? În ce ne privește nu putem subscrie la acest punct de vedere. Suntem de acord că stabilirea cuantumului despăgubirilor pentru repararea daunelor morale include, firește, o doză mai mare sau mai mică de imprecizie, dar dacă nu apreciem, în nici un fel, prejudiciul moral, atunci nu vom putea stabili nici despăgubirea necesară reparării. Aceasta deoarece despăgubirea, pentru a reprezenta o reparație, trebuie raportată la prejudiciul moral suferit, la gravitatea, importanța și consecințele acestuia pentru persoana vătămată. Așadar, pentru a stabili despăgubirea sau indemnizația, trebuie apreciată gravitatea, importanța și consecințele negative ale prejudiciului, ceea ce înseamnă de fapt aprecierea prejudiciului moral. Prejudiciul moral trebuie apreciat cu multă atenție, dar evident că nu o apreciere în bani, ci o apreciere sub aspectul consecințelor negative suferite de persoana vătămată pe plan fizic și psihic. Desigur că, atunci când spunem că apreciem prejudiciul moral, termenul acesta de „apreciere” îl înțelegem într-un sens mai larg decât cel din vorbirea curentă, unde a aprecia înseamnă a evalua, a determina prețul, valoarea unui bun.”

condițiile în care dispozițiile legale nu oferă criterii stricte de cuantificare a daunelor”.

În sensul evaluării întinderii prejudiciilor nepatrimoniale înaintea reparării, compensării lor, s-a pronunțat și Î.C.C.J. în anul 2003 arătând prin decizia dată că - „Pentru ca instanța să poată aplica aceste criterii (de stabilire a cuantumului despăgubirilor echivalente n.n.) apare necesar ca cel ce pretinde daunele morale să producă un minim de argumente și indicii din care să rezulte în ce măsură drepturile personale nepatrimoniale, ocrotite prin Constituție, i-au fost afectate prin condamnarea ilegală, și pe cale de consecință să se poată proceda la o evaluare a despăgubirilor ce urmează să compenseze prejudiciul”⁴.

Deși ne-am fi așteptat ca după mai mult de 12 ani de la realizarea cercetării inițiale lucrurile să fi evoluat în sensul clarificării, măcar a aspectelor importante în ceea ce privește identificarea, stabilirea, cuantificarea întinderii și a reparațiilor prejudiciilor nepatrimoniale, realitatea juridică ne arată contrariul. Elocvente în acest sens sunt două decizii, dintre care prima a Înaltei Curți de Casație Justiție⁵ (Anexă la Prejudiciul nepatrimonial, Partea I, Aspecte generale) iar cea de a doua a Curții Constituționale a României⁶ (Anexa 2 la prezenta parte) care arată cât de controversate sunt încă aspectele menționate.

1.2. Dilema determinării *in abstracto* sau *in concreto* a prejudiciului nepatrimonial

Problemele ridicate de teoria și practica judiciară cu privire la determinarea prejudiciului nepatrimonial⁷ pornesc de la aspectul

⁴ ÎCCJ, Secția civilă, Decizia nr. 4790 din 18 noiembrie 2003;

⁵ ÎCCJ, Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, Decizia nr. 12 din 16 mai 2016

⁶ Curtea Constituțională, Decizia nr. 229 din 22 aprilie 2022

⁷ Stabilirea prejudiciului patrimonial și a despăgubirii sale este relativ ușoară, întrucât acesta, fiind material, evaluabil în bani, și criteriile de evaluare a pagubei materiale, adică a daunelor interese (id quod interest) convenite victimei ca despăgubiri compensatorii, sunt tot de natură patrimonială, autorul prejudiciului fiind obligat